

מבוא

משמעותה של המילה רטוריקה היא "אומנות הנאום", הרטוריקה הינה כלי של הנאום לשכנע את קהל השומעים בדבריו ואף להניע לאותם לפעולה לה מעוניין הנאום לגרום. כמובן שעבור מנהיגים פוליטיים יכולות רטוריות הן אמצעי חשוב ביותר, באמצעותו הם יכולים להשפיע על תומכיהם לפעולה וגם לשכנע בצדקת דבריהם את אילו שאינם תומכים בהם. בעבודה זאת בחרנו להשוות את הרטוריקה בנאומיהם של שניים מהמנהיגים הפוליטיים הבולטים בישראל, אשר שניהם היו ידועים ביכולות הרטוריות המשובחות שלהם.

שאלת המחקר: מה הדומה ומה השונה בין הרטוריקה של מנחם בגין ז"ל ובין זו של בנימין נתניהו יב"א?

שדה המחקר הם נאומים שנשא בגין ונתניהו, כאשר עבור כל אחד מהם בחרנו להתמקד ב-10 נאומים שונים שנישאו בתקופות זמן שונות ומול קהלים שונים. על-ידי ניתוח הרטוריקה בה עשו השניים שימוש בכל אחד מהנאומים, ניתן יהיה להציג מסקנות בדבר הרטוריקה שאפיינה כל אחד מהם ומתוך כך למצוא את הדומה והשונה ברטוריקה של בגין לעומת הרטוריקה של נתניהו. הפרק הראשון בעבודה יהיה סקירת ספרות כללית על תחום הרטוריקה, תוך התייחסות לסוגים שונים של רטוריקה, לדרכי ההשפעה של רטוריקה על קהל וכן לקהל עצמו, שכן גם סוג הקהל הוא רלבנטי מבחינת יכולת ההשפעה של הנאום והרטוריקה בה יבחר לנקוט. הפרק השני הוא המשך סקירת הספרות, אך תוך התמקדות בסקירת רקע על הקריירה הפוליטית של בגין ונתניהו, שהם שני המנהיגים ביניהם בחרנו להשוות ועל מאפייניהם האישיותיים והפוליטיים.

בפרק השלישי תוצג בקצרה שיטת המחקר בה בחרנו להשתמש. הפרקים הרביעי והחמישי הם שני פרקי הממצאים, כאשר פרק ממצאים אחד מתייחס למאפייני הרטוריקה של מנחם בגין כפי שהם עולים מניתוח 10 נאומים שלו ואילו הפרק השני עוסק בצורה דומה בממצאים העולים מניתוח 10 נאומים של נתניהו. לאחר הצגת שני פרקי הממצאים ניתן יהיה לעבור לפרק הדיון והסיכום בו נציג את מסקנותינו כלפי שאלת המחקר לגבי הדומה והשונה ברטוריקה של בגין ונתניהו. רשימת הנאומים המלאים אותם ניתחנו וקישור לטקסט המלא של כל אחד מהנאומים (ובחלק מהמקרים גם לנאום המצולם) מצורפים בשני נספחים בסיום העבודה, לאחר רשימת המקורות.

מאפייני הרטוריקה בנאומיו של מנחם בגין ז"ל

הנאומים של בגין נלקחו מסיטואציות שונות ומהקשרים שונים, כאשר גם קהל הנמענים הוא שונה ובהחלט ניתן לראות כי השוני באופיו של הקהל משפיע גם על הרטוריקה בה נקט בגין בכל מקום. 5 נאומים נישאו על בימת הכנסת, כאשר בקהל נמצאים יריבים פוליטיים ממפלגת "העבודה" ומפלגות נוספות, זה הוא כמובן קהל ביקורתי. 3 נאומים הם מול קהל תומך באירועי בחירות של מפלגת ה"ליכוד", הנאומים הללו נישאו במצודת זאב או בכיכר מלכי ישראל (כיום נקראת כיכר רבין). 2 נאומים הם במעמד חגיגי – נאום אחד בעת קבלת פרס נובל באוסלו ונאום אחד בכנסת במעמד היסטורי בו השתתף נשיא מצרים, אנואר סאדאת. להבדלים בקהל הנמענים ישנה כאמור השפעה בולטת על הרטוריקה בה בחר בגין לנקוט.

הבדל נוסף בעל השפעה מבחינתי היה שהנאומים עד סוף שנות ה-70 לא צולמו ולכן הניתוח התבסס על טקסט כתוב. לעומת זאת הנאומים משנת 77 ואילך (החל מהניצחון בבחירות) צולמו וכך ניתן ללמוד על מאפיינים נוספים, מלבד אלה העולים מהטקסט הכתוב.

כזכור בסקירת הספרות הראנו כי תפקידי האמצעים הרטוריים נחלקים לשלוש קטגוריות עיקריות – אתוס, לוגוס ופאתוס ו בנוסף לכך לתתי-מאפיינים רבים נוספים המשתייכים למעשה לשלוש הקטגוריות הללו (פרוגל, 2006). ניתן לומר כי מבין שלושת התפקידים הנ"ל, המאפיין הבולט ביותר החוזר בנאומיו של מנחם בגין ז"ל הוא הפאתוס. פאתוס הינם אמצעים רטוריים הפונים אל הרגש של הקהל (הנמענים) ועל-ידי כך נועדו לשבות את ליבו, באמצעות הרגש ולא דווקא באמצעות שכנוע הגיוני.

הפאתוס בולט גם בתוכן נאומיו הכתובים של בגין ומאוחר יותר בנאומים המצולמים הניתן לראות זאת אף בצורה ברורה יותר, על-ידי טון הדיבור, מחוות גופניות ושפת הגוף כולה. ניתן לראות את יצירת הפאתוס גם בנאומים הפוליטיים בכנסת ובעצרות הבחירות וגם בנאומים הרשמיים והמכובדים יותר. בגין מרבה ליצור אווירה דרמטית ולהשתמש באופן מודגש בביטויים ובמילים הפונות אל הרגש של הצופים.